

Szemelvények a hazai faipar történetéből. II. rész 1945 - 2000

Tóth Sándor László[✦]

A második világháborút követő államosítások és összevonások után rövidesen sor került a faiparos szakma szellemi háttérének megalapozására az 1950-es években: megalapították a kutató-fejlesztő-tervező és vizsgáló intézeteket, a felsőfokú faipari oktatást. Új iparág épült ki a faforgács- és farostlemezgyártás, majd ennek termékeire épülve alakult át a bútór- és épületasztalos-ipar termékszerkezete. Az újabb vállalati összevonások (1963) után rekonstrukció valósult meg a fűrésziparban, majd a bútór- és épületasztalos-iparban annak érdekében, hogy a faipar képes legyen lépést tartani a házigyári programmal induló iparosított lakásépítések ütemével. Az 1970-es évek újabb rekonstrukcióval jártak, megszűnt a bútórhiány az országban, bár ez együtt járt a bútorok uniformizálódásával. Megjelentek az elemes (szétszerelten forgalmazott) bútorok. Ezt követte az 1980-as években a faipar erőteljes export orientációja, majd az évtized végi recesszió. Ezután jöttek az 1990-es évek, a politikai-gazdasági rendszerváltás és az ipari üzemek privatizációja.

Kulcsszavak: Magyarországi faipartörténet, Faipartörténeti kronológia, 20. század

Excerpts from the history of the Hungarian woodworking industry Part 2. 1945-2000

Shortly after the nationalisation and fusions following WWII, the foundations of the intellectual background of the trade were laid in the 1950s. The research, development, design and testing institutes were founded and higher education was established. A new branch of industry, namely, fibreboard and chipboard manufacture emerged. Later, furniture, door and window manufacture was reformed based on these new materials. After additional fusions in 1963, the sawmilling, furniture, door and window industries were thoroughly restructured to keep up with the intensive housing programme of the government. The 1970s brought even more changes. Furniture shortage came to an end through the mass production of standardized furniture. Assembly-required modular furniture appeared. In the early 1980s, the wood industries were greatly export-oriented, followed by a recession at the end of the decade. Then came the political and economic change in the 1990s, and the privatisation of the woodworking plants.

Key words: The history of the woodworking industry, Chronology, 20th century

Faipar - történeti kronológia 1945 – 2000

1945	70 km-es erdei vasúthálózat Zalában	1953	Az Erdőgazdasági Tervező Iroda létrehozása
1945	Államosítás kezdete a 600/1945 ME (Föld-reform) rendelettel	1955	A faipar fejlesztéséről és a fatakarékosságról szóló 3000/1955 MT Határozat
1940-es évek	– Asztalos és kárpitos szövetségek megalapítása	1957	Faipari mérnökképzés a soproni Erdőmérnöki Főiskolán
1949	A Faipari Kutató Intézet megalapítása, megalakul Faipari Tudományos Egyesület a FATE	1958	Az első hazai faforgácslapok a soproni Forfaban
1950	A <i>Faipar</i> szakfolyóirat első évfolyama	1959	Az első hazai farostlemezek Mohácson
1950	A Faipari Gyártástervező és Szerkesztő Iroda megalapítása, Faipari Technikum megalapítása Újpesten	1960-as évek	– Bútoripari rekonstrukció (I), Varia bútorok a Budapesti Bútoripari Vállalatnál,
1951	A Fűrfa Vállalat megalapítása		15 éves lakásépítési program, házigyárak, Kétoldalt lemezelt ajtólapok gyártása, Beépített szekrények, beépített konyhabútorok gyártása
1952	A Faipari Minőségellenőrző Intézet létrehozása	1961	A VI. (Erdő) törvény

[✦] Dr. Tóth Sándor László CSc c. egyetemi tanár,
Vezető főtanácsos, Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

- 1963 Faipari kézikönyv harmadik kiadása. Összevonásokkal létrejönnek a BUBIV, ÉPFA, SzKIV, Tisza többtelephelyes nagyvállalatok
- 1964-től Iparművész-bútortervezők a bútorgyáraknál
- 1969 Gyöngyösi Társulati Parkettagyár megalapítása, mozaikparketta gyártása
- 1970 Összevonásokkal létrejönnek az Erdő- és Fa-feldolgozó Gazdaságok és a Nyugat-Magyarországi Fagazdasági Kombinát
- 1970-től Ragasztott épületszerkezetek és talpfák gyártása akácfa-ból
- 1970-es évek – Bútoripar rekonstrukciója (II.), Rönkvágó szalagfűrészgépek elterjedése a fűrésziparban, Hőszigetelő üvegezett ablakok gyártása, Poliuretán habpalástú ülőbútorok megjelenése Domus Áruházak hálózatának kiépülése Az ÉPFA vállalat rekonstrukciója
- 1970-es évek – Szalagparkettagyárak épülnek, egyre népszerűbbek a koloniál bútorok
- 1973 Furnérozott akác bútort készítenek Nagy-körösön
- 1974 Gépesített hordógyártás akácfa-ból Cegléden
- 1974 Budapesti Domus Áruház megnyitása
- 1976 Faipari kézikönyv negyedik kiadása
- 1977 A Garzon és Réka elemes bútorcsaládok megjelenése
- 1978 Cementforgácslapok gyártása Szombathelyen
- 1980-as évek – Furnérozott ajtólapok gyártása; egyre több a külföldi bútor a hazai piacon; egyre több bútort exportálunk
- 1983 „Minden nap mindent” szekrénygyártás a Zala Bútorgyárban
- 1988 A VI. (Társasági) törvény
- 1989 A Kanizsa Trend Kft. megalakulása
- 1990 A Ligno Novum kiállítások kezdete Sopronban
- 1990-es évek – Állami vállalatok gazdasági társasággá alakítása, Állami vállalatok, szövetkezetek privatizációjának kezdete Megjelenik a külföldi tőke a fa- és bútorgazdaságban, Egyre több a magánvállalkozás a fa- és bútorgazdaságban
- 1991 A Bútor Szakvásárok kezdete
- 1992 A LIII, LIV. és LV. (Privatizációs) törvények
- 1995 A XXXIX. (Privatizációs) törvény
- 1996 Az LIV. (Erdő) törvény
- 2001 A Pannon Fa- és Bútoripari Klaszter megalakítása

Bevezetés

A Faipar c. folyóirat előző számában a faipar 100 éves történetével foglalkoztunk és az 1842 és 1942 közötti időszak történetét fogtuk át. Ez a cikk az 1950 és 2000 közötti

évek legfontosabb eseményeit, folyamatait próbálja felvázolni. Azt az időszakot, amely a II. világháború utáni államosítással indult, az 1990-es években a privatizációval fejeződött be, és az uniós korszak kezdetét jelenti. Az öt évtizedet nagyrészt az állami tulajdon dominanciája, és ennek következményei jellemezték.

A faipar 1950 és 1990 közötti termelésének naturáliákban mért alapvető változásait az **1. táblázat** adatai szemléltetik. Az alábbiakban pedig, az ipar-történeti kronológia alapján emelünk ki szemelvényeket ennek a mintegy 50 éves időszaknak a történetéből, melyet a szerző máshol részleteiben is bemutat (Tóth 2001).

A II. világháború után

A II. világháború után romokban hevert az ország. Ha még hozzávesszük, hogy az első és a második világháború közötti időszak nem hozott olyan fejlődést a faipar számára, mint a XIX. és XX. század fordulója, és ez, mint örökség, erősen előregedett gépparkkal jellemezhető, akkor könnyen belátható, hogy mielőbb rekonstrukcióra, fejlesztésekre volt szükség. Volt azért pozitívum is. Erre egy példa: Zalában például fűrészüzemeket és 84,4 km hosszú erdei vasúthálózatot örököltünk.

Államosítás

Az államosítás kezdetének a 600/1945. ME sz. földreformrendeletet lehet tekinteni, amely a parasztság földhöz jutását rendelte el. Ennek 20.§-a szerint a „10-100 katasztrális hold kiterjedésű erdők állami ellenőrzés mellett községi tulajdonba, a 100 kataszteri holdon felüli kiterjedésűek pedig állami tulajdonba kerülnek”. A reformrendelet 5600/1945 FM sz. végrehajtási rendelete alapján az erdőhöz tartozó üzemeket, vasutakat erdőnek kellett tekinteni akkor is, ha azok az erdőn kívül feküdtek. Így került át állami tulajdonba a Lenti és a Csömödéri Fűrészüzem a Zalában található erdei vasutakkal együtt 1945 szeptemberében. A bányákat 1946. június 26-án államosították, az ipari üzemekre, több fokozatban, 1948-ig bezárólag

1. táblázat – Fafeldolgozó-ipari termékek gyártása 1950 és 1990 között, ezer m³-ben

Termékcsoport	1950	1960	1970	1980	1990
Termék					
Fenyő fűrészáru	84,9	214,5	418,6	459,6	291,4
Lombos fűrészáru	89,1	175,4	296,5	504,4	522,2
Hordódonga	8,7	16	14,9	8,3	1,1
Parkettléc	8,5	37,7	68	82,2	71,8
Bútorléc	-	-	13	17	19,2
Bútoralkatrész	-	-	-	15,1	6,3
Rétegelt lemez					
Síkpréselt	21,7	22,1	12,4	5,8	5
Idompréselt	-	0,8	2,4	4,3	5,5
Forgácslemez					
Nyers	-	8,6	69,3	211,4	271,1
Felületborított	-	-	10,8	19,5	15,5
Cementkötésű	-	-	-	21,8	29
Farostlemez					
Nyers	-	10,2	47,3	98,7	49,5
Felületbevont	-	-	10,8	19,5	15,5
Furnér (millió m²)	1,2	9,1	17,4	22,6	15,3
Parketta (millió m²)					
Csaphornyos	0,5	1,1	2,6	1,7	1,2
Mozaik	-	0,1	0,6	0,5	0,3
Szalag	-	-	0,6	1	0,5
Faláda	92,2	156,2	277,2	256,2	139,1
Fahordó (ezer hl)	-	-	939,2	247,7	-
Rakodólap	-	-	5,8	135,9	221,1
Gyufa (millió doboz)	316	499,4	584	691,2	724,1

Forrás: Halász, 1994

került sor a foglalkoztatottak számától függően. Először a 100 fő feletti gyárakat államosították.

Összevonások, változások az irányításban

Az államosítást összevonások követték, a kisiparosok szövetkezeteket alakítottak. A faipar több középírányító szerv felügyelete alá került, az egyes iparágakat az 1958. évi statisztika a következőképpen tartotta nyilván:

- Fűrész- és lemezipar
- Épületesztalos-ipar
- Bútoripar
- Hordó- és ládaipar
- Fatömegcikk-ipar
- Gyufaipar
- Fatelítőipar

A faipar irányítói a Faipari Igazgatóság, a Könnyűipari Minisztérium, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi, valamint az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium voltak.

A statisztika 1975-től a következő iparágakat különbözteti meg a faiparban, mint a könnyűiparon belüli szakágazatokat:

- Fűrész- és Lemezipar
- Épületesztalosipar
- Bútoripar

Egyéb fafeldolgozó-ipari szakvállalatok, mint a Fűrlemho, a gyufaipari vállalatok, az Erdért, az Erdőkémia, a Fűz- és Kosáripár, valamint a MOFA az erdőgazdálkodás, tehát a mezőgazdaság részeként voltak nyilvántartva.

A könnyűipari, a mezőgazdasági és az építőipari tárca mellett faipari üzemek működtek a kohó- és gépipari, a nehézipari, a közlekedés és postaügyi, valamint az igazságügyi tárcánál is. Ily módon a faipar 7 minisztérium felügyelete alá tartozott. Emiatt vált igen fontossá a Faipari Tudományos Egyesület, amely tömörítette magában az összes szakágazatban dolgozó faiparosokat, és megfelelő információcserét is biztosított az ott dolgozók számára.

Az ipar szellemi háttere

Több olyan intézmény is alakult, amelyek ugyan nem vettek közvetlenül részt a termékek előállításában, azonban annak szellemi bázisát jelentették, vagyis az ipari fejlesztésben aktív szerepet játszottak olyannyira, hogy nélkülük az innovációs lánc (Kutatás-Fejlesztés-Tervezés-Gyártás-Értékesítés) meg sem valósulhatott volna. Ezek létrehozása az 1950-es években megtörtént.

Így megkülönböztethetünk kutató-fejlesztő-tervező-vizsgáló intézeteket, szakmai (érdek-képviselői) szervezeteket, de idesorolhatjuk a szakoktatást, a szakirodalmat is. Nézzük meg most röviden a legfontosabb intézeteket, intézményeket.

A Faipari Kutató Intézet (FKI) előd-szervezete, a Faanyagvizsgáló és Fagazdasági Intézet bázisán 1951-ben jött létre, a fatudomány művelésére, akkor, amikor a nyugati kutatómunka eredményeinek átvétele bűnös cselekedetnek számított, így a „mindent nekünk kell kutatnunk” elv érvényesült. Kutatásaival nagymértékben járult hozzá a fűrészipar rekonstrukciójához, a farost- és forgácslemezgártás hazai meghonosításához, a műgyanta alapú ragasztók alkalmazásához, valamint a ragasztott faszerkezetek és faanyagvédőszerkezetek kifejlesztéséhez, a hazai faanyagok hasznosításához, és összességében az egész faipar fejlődéséhez.

Kutatási eredményeinek összefoglalóját évtizedekig a „Faipari kutatások” periodikában tették közzé. Az FKI-t 1993-ban szüntették meg.

Az 1952-ben alapított Faipari Minőségellenőrző Intézet (FAIMEI) feladata elsősorban a Könnyűipari Minisztériumhoz tartozó bútór- és faipari üzemek gyártástechnológiájának, a gyártmányok minőségének, továbbá a felhasználásra kerülő alap- és segédanyagok minőségének rendszeres ellenőrzése. Az 1980-as évekre az intézetnek nemzetközi mérce szerint is kiemelkedő volt a műszerparkja. Az 1990-es évektől Kft.-ként működött, jelenleg a Nyugat-Magyarországi Egyetem berkein belül működik.

A Bútoripari Tervező Iroda (BTI), későbbiekben Bútoripari Fejlesztési Intézet (BIFI) elődjét, a Faipari Gyártástervező és Szerkesztő Irodát 1950-ben alapították azzal a céllal, hogy szervezze meg a kisüzemi feltelekkel rendelkező állami vállalatok nagyüzemi termelését először tömeggyártásra alkalmas bútorok tervezésével, majd a technológiák egységesítésével és fejlesztésével. Az 1970-es években az Iroda, majd Fejlesztési Intézet tevékenysége kutatással, ipari és információs-dokumentációs szolgáltatásokkal bővült, elsősorban a bútóripar számára.

Az Erdőgazdasági és Faipari Tervező Iroda (Erdőterv, majd Erfaterv) 1953-ban alakult meg az állami erdőgazdasági és faipari műszaki tervezési munkák végzésére. Szakmánkból elsősorban a fűrész- és lemezipari fejlesztésekben vett részt, de szinte minden műszaki tervezési területet műveltek.

Az 1950-ben alapított Faipari Tudományos Egyesület (FATE) célja az állami faipar fejlesztésének elősegítése volt. A több tárcához tartozó szétagolt faipar dolgozói számára az egyedüli összekötő kapocs, szellemi műhely, államilag támogatott színvonalas szakmai fórum volt. 1951 óta adja ki a faipar műszaki-tudományos folyóiratát a „Faipar”-t. Az Egyesület legnagyobb létszáma 2900 fő volt, akkor a *Faipar* 4 000 példányban jelent meg. A FATE a munkavállalók érdekképviselőként működött, de szakágazati érdekeket is képviselt. Jelenleg közhasznú szervezetként működik.

Az 1990-es évek termékei voltak a kamarai szakmai szövetségek: a Fagazdasági Országos Szakmai Szövetség (FAGOSZ), Bútorvállalkozók Országos Szövetsége, ma már Bútor és Faipari Szövetség, valamint a Magyar Asztalos Szövetség, amelyek a munkáltatók érdekképviselőit látják el.

Az 1970-es évek végén indult gyűjtés eredményeképpen jött létre az Asztalos és Kárpitos Ipartörténeti Múzeum. Európai színvonalú bútortörténeti kiállítása van az Iparművészeti Múzeumnak a Nagytétényi Kastélymúzeumban, Budapesten. A budapesti székhelyű, bár egyelőre még állandó kiállítóhely nélküli Országos Műszaki Múzeum is rendelkezik faipari gyűjteménnyel.

A (faipari) szakoktatás új alapokra helyezését jelentette Újpesten a faipari szakiskola bázisán 1950-ben alapított Faipari Technikum, amelynek feladata érettségizett középvezetők képzése volt az ipar, elsősorban a bútór- és épületasztalos-ipar számára. 1951-ben a Könnyűipari Minisztérium felügyelete alá helyezték. A technikumból lett a szakközépiskola, amely ma Kozma Lajos nevet viseli.

Fűrész- és falemezipari orientációjú szakközépiskolai képzés folyik Sopronban is a Roth Gyula Szakközépiskolában. Az említett két legismertebb mellett számos szakiskola működik az országban.

A faipari (gépész) mérnökképzés kezdetei a Budapesti Műszaki Egyetemhez nyúlnak vissza. Az itt végzett három évfolyam hallgatói alkották a faipar vezető gárdáját egészen addig, amíg 1957-ben Sopronban, az Erdőmérnöki Főiskolán megindult a faipari mérnökképzés.

Felsorolni is nehéz lenne a középiskolai tankönyveket, egyetemi jegyzeteket, egyesületi kiadványokat az elmúlt 50 évből. A tanfolyami jegyzetek és műszaki könyvek mellett megemlítendő a Faipari Kézikönyv, melynek három kiadása is készült ebben az időszakban. 1964-ben Szabó Dénes, majd 1976-ban Lugosi Armand szerkesztésében jelent meg ilyen munka. 2000 és 2003 között pedig Molnár Sándor, Molnárné Posch Paula és Boronkai László szerkesztette meg a legújabb, 3 kötetes Faipari Kézikönyvet.

Az 1955. évi MT határozat a faipar fejlesztéséről

A Minisztertanács 1040/1954. sz. határozata az erdők élőfa készletének bővített újratemelését, az erdőgazdasági munkák gépesítését, a tölgy, nyár, akác és fenyőtelepítések preferálását írta elő. Ezt követte az 1955. évi 3000. sz. MT határozat a faipar fejlesztéséről és a fatakarékosságról, amely előírta a meglévő fűrész- és lemezüzemek korszerűsítését, a farost- és forgácslapgyártás megindítását, a fatakarékosságot, valamint a fának más anyagokkal való helyettesítését.

Ennek alapján került sor a fűrészüzemek rekonstrukciójára, profilbővítésre, a farostlemezipar fejlesztésére, a farostlemezipar fejlesztésére Mohácson (1959) és a hazai forgácslapgyártás indítására Szombathelyen (1959). A fával való fatakarékosság elsősorban a fenyőre vonatko-

zott, mivel ezen alapanyag import eredetű volt. A hagyományos tömörfa alapanyag kiváltása forgács- és farostlemezzel megalapozta a tömeggyártást a bútór- és épületasztalos-iparban.

A továbbiakban fontos Gazdasági Bizottsági (GB) határozatok jelölték ki a fejlődés útját a fagazdaságban. Az 1961-65 évek legfontosabb feladatául a kitermelt faanyag maximális hasznosítását, a fafelhasználás importarányának csökkentését, a műszaki színvonal emelését, valamint a termelékenység és gazdaságosság fokozását jelölte meg. Az 1971. évi GB határozat már a bútóipar fejlesztésére vonatkozott, amely előírta az elsődleges faipar és a bútóipar közötti fokozottabb gyártás-szakosítást, és az együttműködési lehetőségek felülvizsgálatát. Ezt a bútóipar növekvő igényeinek kielégítése céljából újabb fűrész- és lemezipari rekonstrukció követte, majd a bútóipari fejlesztések eredményeképpen megszűnt bútóhiány az országban. A bútóiparhoz hasonló fejlesztésekre került sor az épületasztalos-iparban, az ÉPFÁ-nál, és a megyei építőipari vállalatoknál is, ahol asztalosüzem működött. Mindezen célokat voltak hivatva szolgálni az 1963. és 1970. évi vállalati összevonások. A fafeldolgozó-ipar szakágazatainak fejlődését, relatív jelentőségüket az egyes időszakokban jól mutatja a termelésnek, illetve a foglalkoztatottak számának megoszlása (**2. és 3. táblázat**)

Összevonások

Az állami vállalatok második összevonása – legalábbis a faiparban – két hullámban valósult meg. 1963-ban a bútorgyárakat

2. táblázat – A fafeldolgozó ipar szakágazati megoszlása a termelési értéke alapján, százalékban

	1950	1960	1970*	1980	1990
Fűrész- lemezipar	26,8	24,8	21,6	20	12,6
Épületasztalosipar	1,8	13	19	15,6	20,1
Bútóipar	26,5	30,9	41,6	57,4	57,9
Vegyés faipar	44,9	31,3	17,8	7	9,4
Összes	100	100	100	100	100

*1970-től az EFAG-ok fafeldolgozása nélkül
Forrás: KSH Statisztikai évkönyvek 1950-1990

3. táblázat – A fafeldolgozó ipar szakágazati megoszlása a foglalkoztatottak létszáma alapján százalékban

	1950	1960	1970*	1980	1990
Fűrész- lemezipar	28,3	21,9	20,4	14,5	7,7
Épületasztalosipar	2,5	10,8	13,4	18	16,9
Bútoripar	29,1	41	44,5	64	62,7
Vegyés faipar	40,1	26,3	21,7	11,5	12,7
Összes	100	100	100	100	100

*1970-től az EFAG-ok fafeldolgozása nélkül
 Forrás: KSH Statisztikai évkönyvek 1950-1990

4. táblázat – A fafeldolgozóipari vállalatok fontosabb adatai az 1985. évben

	Vállalatok száma	Telephelyek száma	Termelési érték Mft	Létszám ezer fő
Erdért Vállalat	1	5	9312	3
Erdő- és fafeldolgozó gazdaságok	20	136	8860	13,3
Fűrész- lemezipari vállalatok	2	8	2072	2,7
Épületasztalos- ipari vállalatok	17	25	3404	4,4
Bútoripari vállalatok szövetkezetek	83	188	14354	28,7
Fafeldolgozás összesen	147	417	39945	57

vonták össze három nagyvállalatba. Ezek a Budapesti Bútoripari Vállalat (BUBIV), a Szék- és Kárpitosipari Vállalat (SZKIV), és a Tisza Bútoripari Vállalat majd a Fűrész- Lemezipari Vállalat (FÜRLEM) többtelephelyes nagyvállalatok lettek. A cél az volt, hogy az azonos profilú gyárak kerüljenek egy vállalathoz. A BUBIV lakószoba bútorokat, a SZKIV ülő és fekvőbútorokat, míg a Tisza konyhabútort gyártott. Az épületasztalos-ipar korábbi vállalataiból alakították meg az ÉPFA országos nagyvállalatot.

A második hullám 1970-ben az erdőgazdaságok, a fűrész- és részben lemezipari vállalatok területi elven történő összevonását jelentette: ekkor jöttek létre az erdő- és fafeldolgozó gazdaságok (a mai erdőgazdasági Rt-k elődjei), valamint a Nyugat-Magyarországi Fagazdasági Kombinát Szombathelyen. Ezt nevezték az erdő- és fagazdaság (később

szakmai körökben sokat vitatott) integrációjának. Az összevonások után kialakult helyzetet jól tükrözi az 1985. év adatait tartalmazó **4. táblázat**.

Fűrészipari rekonstrukciók

Az első rekonstrukció az 1955 évi MT határozat alapján a gépi technika javítását jelentette, ami többek között, az ún. gyorsjáratú keretfűrészek üzembe állítását eredményezte az ötvenes évek végén. A második rekonstrukcióra 1971-79 között került sor, amelyet a bútoripar nagyarányú rekonstrukciója indukált. Itt már a fűrészüzemek nagyobbik része az erdőgazdaságok vertikumában volt, s célkitűzésként jelent meg a

fűrészipari termékek tovább-feldolgozása, többek között bútoralkatrészzé, (szalag) parkettává, félkész- és késztermékké. Ekkor már jelentős mennyiségű lombosfát is feldolgoztak, s a nagyteljesítményű keretfűrészgépek mellett ekkor terjedtek el a rönkvágó szalagfűrészgépek is a hazai fűrésziparban.

Az épületasztalos-ipar rekonstrukciója

A budapesti Redőnygyár Makóra és a szintén budapesti Pozsonyi úti Parkettagyár Kecskemétre telepítése után 1963-ban az épületasztalos-ipari vállalatok összevonásával hozta létre az ÉVM az Épületasztalos-ipari és Faipari Vállalatot (ÉPFA), amely elsősorban az iparosított technológiával felépülő, ún. házigyári lakások kiszolgálásához, szükséges rekonstrukciójához, iparosításához kapott jelentős állami támogatást. Egy időben 10 gyára is volt a vál-

latnak, melyek közül ma már csak a Kecskeméti Parkettagyár és a lenti üzem működik.

Az összevonás után indult a lemezelt belső ajtók gyártása (Zugló, majd Lenti), füstgázzárítók és alagútzárító épült (Sopron, Lenti, ill. Baja), s két gyár is felépült zöldmezős beruházás keretében (Ócsa, Lenti). Erre a rekonstrukciós szakaszra részben a saját fejlesztésű technika volt a jellemző: „Alleskönner” gépsor készült az ÉPFA Kísérleti Üzemében az ajtólapok szerkezeti megmunkálásához és innen származik a farostlemezcseresznye betétkészítő gépe is a lemezelt ajtókhoz, a bálázógép, a Metner-féle körkéses marószerszám és szabadalma.

A megyei építőipari vállalatok mellett komoly asztalosüzemek működtek. Kiemelkedő jelentőségű volt ezek között is a Duna-Tiszaközi Állami Építőipari Vállalat (DUTÉP), amely a legkorszerűbb technológiát vezette be. Ez a technológia a második rekonstrukció keretében Sopronban a SOFA-nál is megvalósult. Ekkor már a DUTÉP-et DUFA-nak hívták. Megvalósult három eredeti, Hildebrand technológiájú, szalagparketta-gyár is az országban: Barcon, Kecskeméten és Zalahalápon.

A második rekonstrukció jellemezője a legkorszerűbb technika és technológia importálása volt. Ennek keretében már bútorigipari minőségben furnérozott ajtók, vastagságban is toldott ablak alkatrészek készültek, amelyekkel gyári hőszigetelő üvegezés járt együtt (DUFA, SOFA). További lépés volt az ajtók gyári felületbevonásának alkalmazása (Lenti).

Bútoripari rekonstrukciók

A bútorigipar első rekonstrukciójára a vállalati összevonások után az 1960-as években került sor, amikor is az állami vállalatok mellett az ún. tanácsi (korábban helyiipari) üzemeket is fejlesztették. Az alaptchnológiák nagymértékben korszerűsödtek, az addig alkalmazott tömörfa mellett megjelent a forgácslap és a farostlemez. Ennek felületborítására először kizárólag furnért, majd papírfóliát alkalmaztak. A bútorigiparban megjelentek a lapmegmunkáló gépsorok, általában a mechanizálás, a görgősorok, a szerelés kiegészítése és a szorítóprések is. Teret nyertek a műgyantaragasztók, gépesíthető

nitrolakkos, poliészteres felületkezelés a kézi politúrozás helyett. A technika külföldi (nyugat-európai) eredetű volt.

A második bútorigipari rekonstrukcióra 1971-től kezdődően került sor, amikor állami szintű döntés (GB határozat) született a lakossági bútorrellátás javításáról, a bútorigipari megszüntetéséről. Zöldmezős beruházások keretében új gyárak születtek (Encs, Mátészalka, Székesfehérvár). Az új technika és technológia közel azonos volt, aminek következtében a bútoroknál uniformizálás volt tapasztalható. Igazán kivételt ez alól a Székesfehérváron meghonosított PVC fóliás, majd a BUBIV-nál bevezetett papírfóliás felületkezelés jelentett, amit Szombathelyen a forgácslapgyári laminálás követett. Ekkor jelentek meg a most már frontazonossággal rendelkező elemes bútorok. Technikai forradalom vette kezdetét a bútorok kárpitozásában is.

A fafeldolgozás tükröződése a művészetekben

A faiparhoz kapcsolódó szellemi jogvédelem alá eső művészeti alkotások közül csak néhány példát tudunk felsorolni, mert a terület nagyon szerteágazó és külön dolgozatot igényelne:

- Érmék (eseményekhez, kitüntetésekhez kapcsolódóan)
- Gyufacímkek, bélyegek
- Építészeti alkotások, bútortervek
- Fafaragások, intarziák, stb.

Innováció a faiparban

Az innováció értelmezhető eseményként, de értelmezhető folyamatként is. Ez utóbbi az innovációs lánc, amely magában foglalja a kutatást, fejlesztést, tervezést, gyártást és értékesítést egyaránt.

Iparunk vizsgált története alatt számos innováció jelentett előrelépést, fejlődést. Annak ellenére, hogy számos hazai újdonság bevezetésének lehettünk tanúi, a faiparra inkább az adaptáció, a külföldön meghonosodott technikák, technológiák alkalmazása volt a jellemző. Hozzájárult ehhez az is, hogy egészen az 1980-as évekig létezett a „vasfüggöny”, a Kelet- és Nyugat-Európát elválasztó határ, amely elzárta a

fejlettebb technikáktól a kelet-európai országokat, nem is beszélve a hadiiparból, az űrtechnikából adaptált élenjáró technikákról. A volt szocialista országok kutatási-fejlesztési potenciálján belül a magyar amúgy is kis szelvénynek bizonyult, legalábbis a faiparban. Természetesen ez nem azt jelentette, hogy nem születtek K+F eredmények, de teljes innovációs lánc megvalósulásáról, amely a hazai szellemi termékre épült, alig beszélhetünk.

A hazai viszonyokra való adaptáció sok tekintetben igen komoly eredményeket hozott. Ezeket az alábbi példák jól szemléltetik.

A világháborút követő újjáépítés lényegében a kézműves technika konzerválását jelentette. Az azt követő fejlesztésekhez, lakásépítésekhez és lakásberendezéshez már jobban gépesíthető, nagyobb volumenű munkára, a sorozatgyártás meghonosítására volt szükség a faiparban.

A fűrésziparban a keretfűrészekkel ez már rég megvalósult, elmaradt azonban a kiszolgáló műveletek gépesítése. A falemezgyártás – a furnér- és rétegeltlemez ipar – hazai alapanyagbázisát nem lehetett növelni. A legértékesebb alapanyagot, a lemezipari rönköt dolgozta fel, aminek egy része amúgy is import volt. Az inhomogén faanyag helyett megjelentek az alacsony értékű faanyagból, részben fahulladékból előállítható agglomerált lemezek: a farost- és a forgácslemez. Ezek egyik irányban – vastagságukban – gyakorlatilag nem igényeltek megmunkálást, tehát ebben az irányban hulladékmentesen feldolgozhatók voltak.

Az épületasztalos-ipar a fenyőfát dolgozta fel, amelyből az ország importra szorult. Így került sor az 1960-as években arra, hogy a korábban fenyőfából készített ajtókat, konyhabútorokat felváltotta először a farostlemezzel borított fenyő keretszerkezet, majd konyhabútornál a forgácslemez. Az 1990-es években visszajött ugyan a furnér, de a hordozóanyag, a forgácslemez megmaradt.

Eredetileg az import trópusi fa, majd a nyugat-európai behozatal kiváltását célozta meg és hazai eljárás (szabadalom) lett a textilipari vetélők gyártására az olajban tömörített bükk alapanyag, a lignoston. Hasonlóképpen hazai eljárásnak volt nevezhető a 100°C feletti fűrészáru szárítás technológiája is.

Érdekes lehet a nemesfa (tölgy) parkettléc járófelületként történő felhasználásának példája. A 26 mm vastag nyers parkettlécből 1 db csaphornyos parkettát készítettek hagyományos módon. A háromrétegű szalagparketta megjelenésével egy lécből már két járóréteget hasítottak szalagfűrészre. A következő lépés a 26 mm-es parkettléc szétvágása körfűrészgépen, s ebből 3, ill. 4 záróréteg készítése Zalahalápon, majd Kecskeméten. Keskenylapú, mini keretfűrészgépen már öt járóréteg is kialakítható volt; ezt a Zalahalápi Parkettagyárban alkalmazták először.

A hazai adaptációk nem egyszer igen komoly eredménnyel jártak. Erre jó példa lehet a hazai akác fájának hasznosítása, amelyet hazai kutatások alapoztak meg. Ismert volt, hogy az akác fája kemény, szívós. Bebizonyosodott, hogy igen jól ellenáll az időjárási viszontagságoknak, s jól ragasztható. Így került sor ragasztott talpfák, majd rétegelt ragasztott faszerkezetek (tetőszerkezetek) gyártására. Ennek egyik legismertebb képviselője a ma is álló Harkányi fürdő fedett medencéje, de számos mezőgazdasági épületet fedtek le ragasztott akác szerkezetből.

Már az 1960-as években Barlay Ervin összehasonlította a tölgy és az akác fáját, és arra a következtetésre jutott, hogy az akác alkalmas lehet fa boroshordók gyártására. Az akáchordók gyártására épült fel Cegléden Európa egyik legnagyobb hordógyára a kapcsolódó fűrészüzemmel együtt, ahol a Szovjetunióba irányuló magyar borexport hordóinak ezrei készültek éveken át. 1979-ben 33 500 darab 500 literes transzport boroshordót gyártottak, és 1984-ben mintegy 150000 hl bort exportált az ország a Szovjetunióba akáchordóban.

A tömeggyártást, az iparosítást szolgálta a heverőknél a korábban kézzel kötözött, hengerugós epeda kiváltása a gépi fűzésű, tölcsérugós Bonell rugózattal, ahol a párnázás is gépesíthetővé vált behúzó prések alkalmazásával.

Technikai újdonság volt az 1960-as években a BUBIV-hoz behozott lapmegmunkáló gépsor, amely az egész bútorigarban elterjedt. Az 1980-as évek csúcstechnikáját jelentette a mikroprocesszorral vezérelt lapmegmunkáló gépsor, amellyel az igen gyors átállíthatóság eredményeképpen a Zala Bútorgyár minden szekrénytípusát minden nap tudta gyártani.

Adaptációval indultak, de igazi innovációvá váltak az 1970-es évek elején indított elemes bútorok. Az addigi uniformizált, merev összeállítású szekrény sorokat leváltották olyan szekrényttest családokkal, amelyek a legkülönbözőbb tárolási, sőt, életviteli (alvás, étkezés, stb.) funkciót el tudták látni, s ehhez eredeti konstrukciós megoldások születtek. Jó példa erre a könnyített szerkezetű „Garzon” bútor, ahol hazánkban először alkalmazták a teljesen frontazonos PVC fóliákat, s a szekrényoldalt, tetőt és fenéklapot magába foglaló nagykávákba illesztették bele a kiskávákat, az egyes szekrényttesteket. De legalább ekkora eredmény volt a BUBIV „Réka” szekrény családja, amely funkció-gazdagságával tünt ki. Itt a frontazonosságot először a laminált forgácslap, majd a kétszer késelt furnér fronttal biztosították. Mindezek már szétszerelten szállított szekrények voltak.

Lehetne a hazai innováció példájára számos formai és konstrukciós megoldást felhozni, de ez már messze vezetne. Külföldi eljárás adaptációjaként indult a rétegelt-hajlított ülőbútorok gyártása a BUBIV-nál az 1970-es években, de igazából nemzetközi színvonalat a Balaton Bútorgyárnál ért el ez a technológia az 1990-es esztendőkből.

A teljes innovációs folyamat szempontjából hazai eredmény a Metner-féle körkéses marószerszám, amely a kutatástól a sorozatgyártásig, az ipari alkalmazásig valósítja meg az innovációs láncot. Lényege, hogy egy hátramart marónál az élezések következtében változik a kés által megmunkált profil. Ezt a kés (ciklois ív mentén történő) hátraesztergálásával lehet kiküszöbölni. Ez azonban igen költséges megoldás és ezt helyettesítette a tervező-feltaláló olyan betétkéses marószerszámmal, ahol a betétek körív mentén tolhatók el, profilállandóságot biztosítva ezzel a megmunkálásban.

Válságjelenségek

Az 1970-es évek világgazdasági olajválsága csak meglegyintett bennünket, de az 1980-as évek elhúzódó recessziója már előszele volt a politikai és gazdasági rendszerváltásnak. Akkor

már a legnagyobb vevő, a Szovjetunió a magyar bútorokért sem tudott fizetni. A belpiacon bútorból túltermelés következett be, amelyet egyes bútorgyárak a nyugati export fokozásával ellensúlyoztak. A szövetkezetek addigi jól prosperáló bútorexportja is bedugult.

A több telephelyes vállalatok szétestek, jött a privatizáció, gyárak szűntek meg. Új üzemek születtek, megjelent, majd jellemzővé vált a külföldi tulajdonos, aki jobb esetben fejlesztett, rosszabb esetben csak piacot szerzett vagy kedvező kölcsönt vett fel. Akik lemaradtak, azok eltűntek, de voltak, akik fejlődtek is. Például a Garzon Rt., Falco Rt., Kanizsa Trend Kft., Balaton Rt., OWI Zala Bt., stb.

Összefoglalás

Az 1950 - 2000 közötti időszak államosítással, összevonásokkal indult a magyar faiparban. Új iparág jött létre: a forgács- és farostlemezek gyártása, majd ezek bútor- és épületasztalos-ipari felhasználása alapjaiban formálta át a termékszerkezetet. Az állami lakásépítések az épületasztaloság iparosítását, majd a bútoripar tömeggyártását igényelték, amelynek alkatrészellátásához fűrészipari rekonstrukció vált szükségessé. Mindez jelentős koncentrációval járt együtt. Ezt a struktúrát szedte szét a rendszerváltás körüli recesszió, az utána bekövetkező privatizáció, amelyet az 1990-es évek végén egy egészen más összetételű ipar követett. Nagy kérdés, hogy az uniós csatlakozás után mely gyárak tudják tartósan megőrizni életképességüket, fejlődésüket.

Irodalomjegyzék

1. Halász A. 1994. *A magyar erdőszet 70 éve számokban 1920 – 1990*. Földművelésügyi Minisztérium Erdőrendezési Szolgálat, Budapest.
2. Tóth S. 2001. *A fafeldolgozás 1945 után. Fejezetek a fa- és bútoripar történetéből 1945-től az ezredfordulóig Magyarországon*. Agroinform Kiadó és Nyomda Kft., Budapest.